

ДОСТАТНІЙ РІВЕНЬ ЖИТТЯ: КОНСТИТУЦІЙНА ДЕФІНІЦІЯ ТА ЕКОНОМІЧНІ РЕАЛІЇ

25–26 травня 2020 року Інститутом законодавства Верховної Ради України, спільно з Комітетом Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, у режимі інтернет-конференції проведено науково-експертне обговорення на тему «Достатній рівень життя: конституційна дефініція та економічні реалії», увага учасників якого була зосереджена на проблемах суспільного добробуту населення та належного рівня життя.

Народний депутат України, Голова Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів **Галина Третякова** зазначила, що формування прожиткового мінімуму має вагоме значення, оскільки розраховані на його основі соціальні стандарти й гарантії є індикатором якісної та ефективної державної соціальної політики. Упродовж тривалого періоду спостерігається низька ефективність формування системи соціальних стандартів і гарантій на основі прожиткового мінімуму. На практиці соціальні стандарти переважно використовуються як інструменти фінансового управління, а не як соціальні орієнтири.

Замороження розміру прожиткового мінімуму, разом з усіма прив'язаними до нього соціальними виплатами, завдало суттєвого негативного впливу системі соціального захисту як найважливішого засобу підвищення інклюзії шляхом скорочення бідності, нерівності, запобігання маргіналізації та соціальної ізоляції.

Нівелювання функції прожиткового мінімуму як основоположного інструменту соціальної політики зумовлено існуванням ряду проблем, пов'язаних із систематичним недотриманням вимог національного законодавства, міжнародних актів та необхідністю перегляду методологічних підходів до визначення прожиткового мінімуму.

Комітетом Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів у грудні 2019 року були організовані парламентські слухання «Проблеми формування прожиткового мінімуму в Україні», за результатами яких було розроблено проект Постанови, згодом прийнятий Верховною Радою України.

Важливо врахувати, що група із 142 депутатів Верховної Ради України звернулася до Конституційного Суду з проханням офіційно розтлумачити, які умови життя людини слід вважати гідними та що є показником гідних умов життя.

В.о. директора Інституту законодавства, член-кореспондент НАН України **Євген Бершеда** звернув увагу, що необхідність дослідження рівня життя населення та причин його зниження обумовлена потребами забезпечення сталого розвитку національної економіки. За сучасних соціально-економічних умов загострюється вплив глобальних факторів, збільшується відсоток непрацездатного населення, а також населення з

високим рівнем очікування щодо соціально-економічної політики держави, спостерігається обмеження пропозицій на ринку праці.

Окремої уваги потребує аналіз факторів бідності частини населення та питомої ваги середнього класу, а також проблеми грошових доходів населення України.

Категорія «рівень життя» визначається показниками, серед яких основним є рівень задоволення потреб. Чим вищий рівень життя, більш різноманітнішими можуть бути потреби, а головне – можливості їх реалізації.

Народним депутатом України, академіком НАН України **Олександром Копиленком** забезпечення суспільного добробуту населення названо одним із ключових завдань державної соціальної політики. В Основному Законі проголошено право кожного на достатній життєвий рівень для себе та своєї сім'ї. Реалізація зазначених конституційних положень у національному законодавстві виявила проблему неоднозначності в розумінні змісту права на достатній життєвий рівень та його юридичних гарантій.

Право на достатній життєвий рівень, як і будь-яке інше соціальне право, потребує особливого механізму забезпечення. У зв'язку з цим актуалізувалися питання балансу між конституційною цінністю соціальних прав людини й об'єктивними можливостями держави щодо їх фінансового забезпечення. Нез'ясованим залишається обсяг зобов'язань відповідального суб'єкта, яким є держава, згідно з міжнародними стандартами у галузі прав людини та проголошенням України соціальною державою. Шляхи вирішення зазначених проблем мають в обов'язковому порядку враховувати правові позиції Конституційного Суду України, які свідчать про визнання пріоритету цінності соціальних прав.

Категорія «достатній життєвий рівень» є динамічною, загальною й такою, що не має правового визначення. Встановити її компоненти та вартісну величину – стало актуальним для юридичної та економічної науки.

Завідувач відділу моніторингу законодавства Інституту законодавства, кандидат юридичних наук, доцент **Тетяна Барабаш** вважає, що достатній життєвий рівень кожної людини є головним показником суспільного добробуту. Право людини на достатній життєвий рівень об'єднує не лише інші соціальні права в цілісну систему, але й зумовлює сутність та зміст правового регулювання більшості громадянських і політичних прав. Практика призупинення дії положень законів, якими визначено соціальні права та гарантії людини і громадянина, їх змісту й обсягу, є обмеженням прав, негативним наслідком яких є фактичне зниження життєвого рівня населення. Вирішення проблеми реалізації права на достатній рівень життя виключно в правовій площині неможливе, оскільки механізм його забезпечення включає економічний, політичний, соціальний та інші структурні компоненти.

На думку доктора юридичних наук, професора кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Національного авіаційного

університету *Наталії Мушак*, аналіз соціальних стандартів добробуту Європейського Союзу має не лише науковий, але й практичний інтерес. Дослідження механізмів забезпечення рівня життя громадян, види соціальних стандартів, їх мінімальне значення та уніфікація необхідні у процесі інтеграції України до ЄС. У країнах Європейського Союзу сформовано декілька концептуальних підходів соціальної держави та варіантів їх реалізації. Разом із тим створено загальну основу, яка представлена єдиним принципом законодавчого затвердження норм гарантованого мінімуму соціальних стандартів. Це дозволило забезпечити рівні права та можливості для всіх громадян у забезпеченні найважливіших життєвих потреб у матеріальних благах і соціальних послугах (стандарти якості життя або стандарти добробуту).

Із законодавчим унормуванням державних соціальних стандартів і державних соціальних гарантій, визначенням їх функцій, розпочався процес формування механізму забезпечення права кожного на достатній рівень життя, вважає завідувач сектору Інституту законодавства, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник *Ірина Гуменюк*. Відповідно до українського законодавства, ці стандарти та гарантії є основою для розрахунку видатків на соціальні цілі і формування на їх основі бюджетів усіх рівнів та соціальних фондів. Невідповідність соціальних видатків, передбачених нормами законів про соціальний захист, і соціальних видатків, передбачених нормами законів про Державний бюджет, спричинили першу кризу у правовому регулюванні відносин у сфері соціального захисту. Поява такої категорії, як «рівень забезпечення прожиткового мінімуму», є наслідком цієї кризи. Наступною слід вважати практику призупинення чинності окремих соціальних норм, звуження їх змісту та обсягу. Третьою, і найбільш тривалою, є криза правового забезпечення порядку формування соціальних стандартів і соціальних гарантій, визначення їх розміру та відсутність динамічного способу перегляду їх величин. Правового обґрунтування вимагає співвідношення понять мінімальний прожитковий мінімум та достатній рівень життя.

У ході обговорення шляхів подолання проблем суспільного добробуту населення Голова Миколаївського районного суду, кандидат юридичних наук, доцент *Микола Войнаровський* зазначив, що правовий механізм забезпечення права громадян України на достатній життєвий рівень потребує удосконалення не тільки нормативно-правової, а й інституційної складової. Норми національного законодавства мають передбачати достатню кількість юридичних засобів і процедур для запобігання порушенням соціальних прав. Повинна зрости роль судів у механізмі забезпечення права людини на достатній життєвий рівень, оскільки соціальні права мають таку ж юридичну значущість, як і громадянські та політичні, а також визнаються міжнародним співтовариством юридично обов'язковими.

Основними напрямками забезпечення права на достатній рівень життя названо: осучаснення методик формування державних соціальних стандартів

і державних соціальних гарантій, формування системи науково-обґрунтованих норм, нормативів, параметрів і показників якості та рівня життя населення, забезпечення відповідності державних соціальних стандартів реальним потребам населення, впровадження Європейської соціальної моделі щодо забезпечення стандартів добробуту, активізація соціального діалогу.

Узагальнені пропозиції та рекомендації учасників науково-експертного обговорення заплановано до публікації у науково-практичному виданні.